

**NICOLAE TITULESCU,
CONTEMPORANUL
NOSTRU.
Actualitatea ideilor și
operei unui mare diplomat
și om politic**

*Dr. prof. univ. Adrian NĂSTASE,
președintele Fundației Europene
Titulescu*

NICOLAE TITULESCU, OUR CONTEMPORARY. THE ACTUALITY OF THE IDEAS AND WORKS OF A GREAT DIPLOMAT AND POLITICIAN

România was the first country which supported enthusiastically Republic of Moldova's independence. We made this being sure that Moldova's independence, like those of other post soviet countries took place during the dissolution of a totalitarian system and also within a strong stimulus of Europe's rebirth and reconstruction. A Europe of free nations, as Titulescu dreamed. Because it is known that Titulescu imagined and fought for system of collective security on the continent. He was in favor of frontier's spiritualization through the disparity of the obstacles represented by separation lines between states „for the movement of people and goods”.

Following Titulescu's thoughts, today we understand that the spiritualization of our common border, elimination of barriers in the way of goods and ideas, will promote the fact that Moldova will be within the European borders, and not at the east of them.

– Stimată domnule președinte al Academiei,
Gheorghe Duca,
Domnilor academicieni și profesori,
Distinși reprezentanți ai corpului diplomatic,
Onorată asistență,
Doamnelor și domnilor,
Dragi prieteni,

Este o mare bucurie pentru mine să ne aflăm astăzi împreună, aici, la Chișinău, în capitala Republicii Moldova, pentru a comemora și, în același timp, pentru a aduce omagiul nostru comun lui Nicolae Titulescu, această mare personalitate politică și diplomatică, de anvergură europeană și mondială, scumpă românilor de pretutindeni, dar apreciată și respectată deopotrivă în toate marile cancelarii ale

lumii pentru contribuțiile sale remarcabile la apărarea și salvagardarea păcii în zbuciumatul secol XX.

Sunt absolut convins, ca și dumneavoastră, că prețuirea cea mai potrivită și elogiul cel mai vibrant care pot fi aduse unei personalități de talia lui Nicolae Titulescu își pot găsi expresia cea mai fidelă și pot fi redată cel mai precis în primul rând de măsura în care ideile sale de forță, marile sale idealuri, care erau deopotrivă ale sale și ale neamului său, găsesc rezonanță în zilele noastre, cu alte cuvinte își păstrează actualitatea. În mod fericit, constatăm că ideile marelui diplomat Nicolae Titulescu sunt astăzi de o tulburătoare actualitate.

Scriam în Cuvântul Înainte la o a doua ediție a volumului *Nicolae Titulescu. Contemporanul nostru*, publicat în română și franceză cu nouă ani în urmă, susțin și acum același lucru: „*Titulescu a fost o voce inconfundabilă în concertul națiunilor interbelice, un solist care nu s-a înscris întotdeauna în corul general al epocii. Aceasta a fost, de altfel, marea lui tragedie. El nu a fost înțeles și auzit nici de Europa, care a intrat în război la trei ani după ce Titulescu și-a încheiat cariera publică, și nici în țară, unde regele care i-a luat ministerul de externe i-a împărțășit, după numai patru ani, soarta exilului. Omul politic și gânditorul, teoreticianul relațiilor internaționale, eminentul jurist care a fost Titulescu este contemporanul nostru...*”.

Tot ca un preambul aș dori să subliniez satisfacția deosebită că această importantă și frumoasă manifestare dedicată lui Nicolae Titulescu în capitala Republicii Moldova este organizată și găzduită de forul dumneavoastră științific cel mai înalt, Academia de Științe a Moldovei.

Trebuie să reamintesc faptul că, la 28 mai 1935, Academia Română îl primea în rândurile sale, ca membru activ, pe Nicolae Titulescu, îmbogățindu-

și astfel galeria nemuritorilor cu cel mai cunoscut român al vremii sale, înnobilat pe alte meridiane cu demnități de autoritate universală, din care amintesc doar alegerea de două ori ca președinte al Adunării Societății Națiunilor și ca președinte al Academiei Diplomatice Internaționale de la Paris. Academia Română l-a prețuit întotdeauna, așa cum se cuvine, pe Nicolae Titulescu. Chiar și atunci, în împrejurările dramatice ale începutului celui de-al Doilea Război Mondial, când trupul său a căzut prematur pe meleaguri străine, la 17 martie 1941, sub loviturile nedrepte ale adversarilor din țară și din străinătate, cotropit de tristețea prăbușirii idealurilor în care a crezut și pe care le-a slujit și hrănit prin luptă și dăruire, când Nicolae Titulescu nu-și putea găsi somnul cel de veci în pământul țării, iar evocarea și omagierea sa în presă au fost sever cenzurate sau de-a dreptul interzise de oficialitățile regimului de dictatură militară, Academia Română nu a respectat consemnul, abordând doliu și elogiindu-l succesiv.

Înainte de a intra în tema propriu-zisă a expozeului meu, vă rog să-mi îngăduiți să vă adresez felicitări și să vă aduc un cald omagiu pentru faptul că, în 2011, Republica Moldova aniversează 20 de ani de la desprinderea din imperiul sovietic și proclamarea independenței de stat. În calitate de martor, dar în bună măsură și de participant direct la istoricele evenimente de la începutul anilor 1990, care au marcat descătușarea noastră, a tuturor în această regiune, de chingile unui regim totalitar care, cu nuanțe și accente specifice, desigur, a avut pe fond aceeași semnificație: de încătușare a libertății, de suprimare a gândirii critice și, poate cel mai grav, de despărțire artificială, dar extrem de brutală, a fraților de frați.

Am trăit cu intensitate momentele incendiare de atunci, neliniștile și mai ales marile speranțe care au erupt cu o forță irezistibilă și pe care numai dorința de libertate și dreptate o poate da unei întregi generații. Era epoca în care bătea cu putere, așa cum se exprimă plastic în memoriile sale prietenul meu Nicolae Țîu, „*ceasul unor vremuri noi*”, sau – după cum se sublinia răspicat în **Declarația de independență a Republicii Moldova**, adoptată de Parlamentul dumneavoastră cu 20 de ani în urmă, la 27 august 1991, sosise deja „*ceasul cel mare al săvârșirii unui act de justiție, în concordanță cu istoria poporului nostru, cu normele de morală și de drept internațional*”.

Ca ministru de Externe al României, am aterizat la Chișinău într-o dimineață de duminică, la 24 martie 1991 – cu câteva luni înainte, deci, de proclamarea independenței –, după ce fusesem în prealabil la Moscova și Kiev și cu o săptămână înainte de

dizolvarea Pactului de la Varșovia. Am rămas aici două zile și am avut întâlniri cu toți factorii politici de decizie de atunci – președintele Mircea Snegur, prim-vicepreședintele Parlamentului Ion Hadîrcă, premierul Mircea Druc, ministrul de Externe Nicolae Țîu și primarul general al Chișinăului, Nicolae Costin. Cu acel prilej am semnat *Protocolul privind colaborarea dintre ministerele de externe ale României și RSS Moldova*.

Respectând în totalitate dorințele exprimate de interlocutorii mei (al căror leitmotiv era acesta: *sco-pul nostru principal este lupta pentru consolidarea independenței, pentru libertate*), atunci am declarat, printre altele: *Discutând despre felul în care putem să dezvoltăm în viitor ceea ce s-a numit în convorbirile noastre interferență culturală, spirituală, interferență de sânge: pentru acestea trebuie să găsim cadrul cel mai adecvat, cu înțelepciune, cu moderație, căutând pas cu pas să ne înscriem în istoria modernă a Europei, să ne înscriem, în același timp, în propriul nostru viitor. Desigur, sunt multe lucruri pe care nu le-am făcut până acum datorită necunoașterii, altele datorită unor rețineri nejustificate. Eu cred însă că putem să găsim împreună limitele acțiunii politice responsabile, care să ne permită să nu roșim în fața urmașilor noștri. Din acest punct de vedere cred că discuțiile purtate au avut nu numai căldura firească, dar și pragmatismul necesar căutării unor soluții concrete. Aceste discuții ne permit, deci, să ne așezăm mai bine pe drumul pe care l-am început... Am discutat diferite lucruri ce pot să prefigureze o strategie,... (privind) punerea în comun a resurselor noastre într-un spațiu al valorilor europene. Cred că trebuie să ducem mai departe acest dialog, cu respectul cuvenit celorlalți, însă, în același timp, cu necesitatea ca și ceilalți să înțeleagă interesele noastre... ”.*

Iată deci, stimați prieteni, cum într-o perioadă de căutări febrile, în care timpul nu mai avea răbdare cu nimeni care nu înțelegea sensul schimbărilor ce cuprinseseră întreaga Europă, nu doar regiunea noastră, noi și dumneavoastră găseam aici, la Chișinău, limbajul potrivit care să ne permită să ne căutăm drumul comun spre Europa valorilor democratice și perene, în spiritul lui Nicolae Titulescu, chiar dacă nu îl evocam întotdeauna în cadrul dialogului nostru.

După cum cunoașteți, România a fost atunci prima care a salutat cu entuziasm și a recunoscut independența Republicii Moldova. Am făcut acest lucru cu sinceritate și toată convingerea că independența Moldovei, ca și actele succesive de proclamare a independenței de către celelalte republici foste

unionale, s-au constituit într-un moment decisiv al năruirii unui sistem totalitar care s-a dovedit caduc, respins de istorie, și totodată într-un stimulent puternic al renașterii și reconstrucției unei noi Europe. O Europă a unor națiuni și popoare libere, în care drepturile lor să fie respectate, iar securitatea și integritatea să le fie garantate și asigurate, indiferent de mărimea lor, așa cum visa și Titulescu. Pentru că, este bine știut, Titulescu a fost un aprig apărător al statelor mici și mijlocii, a imaginat și a militat pentru un sistem de securitate colectivă pe continent care să le pună la adăpost de agresiunile unor mari puteri, în primul rând ale țărilor revizioniste.

Celebrul răspuns al lui Titulescu la problema liniilor de demarcație și a revizuirii granițelor suna astfel: *Nu prin deplasarea frontierei către est sau vest se servește mai bine pacea. Ceea ce trebuie făcut pentru a asigura pacea este ca popoarele, cu toată sinceritatea și fără gânduri ascunse, să lucreze la **spiritualizarea frontierelor prin acorduri de tot felul.***

Constatând că chestiunea revizuirii frontierelor devenise *o adevărată sabie a lui Damocles pentru unele țări din Europa Centrală, printre care și România*, iar orice revizuire de ordin teritorial însemna inevitabil izbucnirea războiului, Titulescu afirma și mai răspicat: *Aceste lucruri îmi sunt atât de clare, încât cred că soluția reală pentru relele create de frontiere nu este revizuirea, care înseamnă mutarea acestor rele dintr-un loc într-altul, ci distrugerea frontierelor prin dispariția obstacolelor pe care ele le reprezintă pentru mișcarea bunurilor și oamenilor, cu alte cuvinte, **spiritualizarea constantă și progresivă a ceea ce reprezintă frontierele.***

Am ajuns aici la unul din conceptele fundamentale ale gândirii politice și diplomatice a lui Titulescu: spiritualizarea frontierelor, ca răspuns adecvat la încercările revizioniste de schimbare prin forță a granițelor și a ordinii europene, în climatul atât de agresiv și de revendicativ din perioada interbelică. Este cunoscut faptul că Titulescu a fost un mare apărător al ordinii și stabilității din Europa în perioada interbelică, iar *spiritualizarea frontierelor* nu a însemnat pentru el niciodată o plasare în plan secundar a ideii apărării acestora și, cu atât mai puțin, o renunțare la necesitatea apărării lor ferme. Întregul discurs politic titulescian atestă că, prin această sintagmă, omul politic și diplomatul român înțelegea renunțarea la orice manifestări de autarhie, izolaționism, exclusivism, că presupunea cooperare între egali, în condițiile păstrării și respectării drepturilor inalienabile ale fiecăruia.

Titulescu a înțeles, mai bine ca nimeni altul în epoca sa, că o consolidare a relațiilor de bună vecinătate, inclusiv la nivelul relațiilor subregionale (de genul *Micii Înțelegeri* sau al *Înțelegerii Balcanice*), poate deveni o puternică garanție pentru pace. Nicolae Titulescu nu s-a sfiit să reamintească marilor democrații occidentale că interesele lor nu se opresc la propriile garanții. El era deplin conștient de indivizibilitatea securității europene, de faptul că atâta timp cât țările Europei Centrale nu vor fi susținute de către țările occidentale în aspirațiile lor de pace, atâta timp cât țările occidentale nu vor vedea în amenințările la adresa țărilor Europei Centrale amenințări la propria lor adresă, eforturile împotriva războiului rămân precare.

Mergând pe firul gândirii lui Titulescu, astăzi noi înțelegem că cea mai sigură cale către securitate și stabilitate în Europa este promovarea includerii și nu a diviziunii și excluziunii, atragerea partenerilor din vecinătate către valorile comune euroatlantice și proiectarea de soluții comune la probleme comune. Pornind de la aceste principii, am declarat și în calitate de prim-ministru al României (în 2002), declar și acum că interesul nostru este ca Republica Moldova, de care ne leagă valori culturale și spirituale comune, să își consolideze statalitatea, suveranitatea și integritatea sa, precum și evoluția democratică spre împlinirea destinului său firesc în Europa Unită.

Spiritualizarea frontierei noastre comune, eliminarea firească a barierelor nefirești din calea liberei circulații a oamenilor, a mărfurilor și a ideilor, vor face ca Republica Moldova să nu se mai afle *la granița de est a Uniunii Europene*, ci în *interiorul granițelor europene*. Pentru că Republica Moldova aparține Europei și, în pofida multor greutăți care mai persistă, ea trebuie să facă parte din Europa Unită.

Totodată, noi credem că devotamentul nostru pentru spiritualitatea românească din afara granițelor, inclusiv din Republica Moldova, este nu doar o datorie față de cei care simt românește, ci și o contribuție firească la menținerea diversității solidare a Europei Unite. Pentru că, Europa va fi cu adevărat întregă și liberă odată ce vom înlătura definitiv bariera psihologică a liniei ce separă virtual zonele culturale ale Europei. Demersul nostru european promovează eliminarea liniilor de diviziune a prosperității prin încurajarea șanselor egale și accesul deschis fără a prejudicia specificitatea identităților naționale.

Vorbim adeseori despre lecțiile istoriei, iar opera și activitatea lui Nicolae Titulescu ne oferă și ele

numeroase lecții, adică învățăminte pentru viitor. Una din aceste lecții ne arată că, pe lângă eforturile neobosite pentru a edifica un sistem de securitate colectivă în Europa, Titulescu s-a străduit necontenit să construiască o punte între dezvoltata civilizație europeană și mai înapoiata societate românească. Pe scurt, dorea sincronizarea României cu Occidentul. Titulescu a găsit prea puțin sprijin în propria țară și destul de puțină înțelegere în lumea internațională pentru proiectele și ideile sale, care au rămas la stadiul de nobil deziderat. Astăzi ne aflăm însă într-o situație cu totul nouă, i-aș spune o perioadă istorică excepțională. Eu am mai spus în România, nu mă sfiesc să afirm și aici, în fața dumneavoastră: în prezent, în pofida crizei și atâtor probleme și dificultăți existente la scară planetară, deci în prezent avem cu toții în această regiune o șansă uriașă, aceea de a ne integra în lumea occidentală. Pentru prima dată, de cel puțin 300 de ani încoace, lumea dezvoltată, Europa occidentală și Statele Unite ale Americii, își doresc și ele dezvoltarea și modernizarea regiunii noastre, a țărilor din această regiune, deci și a României și Republicii Moldova. Așadar, nu mai suntem singuri în proiectul nostru de modernizare. Nu va fi desigur simplu deloc să profităm fiecare de această șansă istorică. Este nevoie în primul rând ca acest deziderat de veacuri al modernizării să devină proiect național pentru fiecare dintre noi, care să coaguleze toate energiile și să dea expresie voinței politice a întregii societăți în statele noastre. Aș vrea să fiu optimist și încrezător că vom fi capabili să ne valorificăm cum se cuvine șansele.

Onorat auditoriu,

Astăzi, la 129 de ani de la naștere și 70 de ani de la moartea sa, este de datoria noastră să-i aducem lui Titulescu un pios și binemeritat omagiu, dar și să ne întoarcem mereu la el, ca la un model, ca la o sursă de inspirație. S-au spus și se vor mai spune multe lucruri despre valoarea inestimabilă a operei, ideilor, proiectelor și multilateralei activități politico-diplomatice ale lui Nicolae Titulescu. Personal sunt convins că întreaga sa operă ilustrează cel mai bine și dă strălucire celebrei butade a lui Ion I.C. Brătianu: „Țările mici nu-și pot permite luxul să aibă oameni de stat mediocri”.

Într-adevăr, întreaga filosofie politică a lui Nicolae Titulescu reflectă modul în care a conceput, susținut și apărât principiile legale și morale care trebuie să guverneze viețile popoarelor și relațiile dintre ele. Modelul său umanist de organizare internațională –

bazat pe ordine, stabilitate și eficiența domniei legii – reprezintă efortul unei conștiințe active, preocupată de găsirea unor metode practice pentru o angajare serioasă în respectarea acestor valori.

Aflându-ne aici, în această veritabilă Casă a Științei, îmi face plăcere să reamintesc un celebru discurs al lui Titulescu, rostit la Universitatea „Komensky” din Bratislava, la 19 iunie 1937, deci aproape exact acum 74 de ani, intitulat *Ordinea în gândire*, în care afirma: „*Mai întâi de toate, lumea de astăzi trebuie să-și pună ordine în gândire*”. Ce poate fi spus mai limpede și mai adevărat despre *lumea noastră de astăzi*, decât că are într-adevăr nevoie de cât mai multă ordine în gândire!

Titulescu ne-a lăsat o vibrantă moștenire atunci când scria: „*Ideile nu mor o dată cu cei ce le aduc pe lume. Cei ce mor pentru o idee sunt eroi al căror testament este un singur cuvânt: continuați!*”. Suntem așadar cu toții, într-un fel sau altul, executori testamentari ai acestui testament politic.

Înainte de încheiere, aș vrea să vă aduc în atenție o idee exprimată de marele poet și filosof Lucian Blaga (care știu că este îndrăgit de mulți, aici, în Republica Moldova); așadar, Lucian Blaga, care a lucrat ani buni și în diplomatie și a fost un colaborator iubit de Titulescu, scria în 1945, la sfârșitul Războiului și la patru ani de la trecerea în neființă a acestuia: „*astăzi, la o răscruce cum nu a fost alta vreodată, când am avea așa de mare nevoie de veghea lui, el nu mai este printre noi*”. Într-adevăr, de ideile lui Titulescu avem nevoie permanent, iar în epoca noastră, care trece din criză în criză, care cunoaște atâtea frământări, răsturnări și reșezări la scară mondială, pozițiile și soluțiile ingenioase, raționale și echilibrate promovate de marele diplomat ne pot fi întotdeauna de mare ajutor.

Desigur, Titulescu este un brand al României, o carte de vizită, unul din simbolurile geniului național. În același timp, însă, Titulescu este o valoare europeană, aparține conștiinței universale, deopotrivă României, Europei, umanității, în general. Titulescu vă aparține, așadar, dragi prieteni, în întregime și Dumneavoastră. Aceasta este și una din semnificațiile donației de carte pe care Fundația pe care o conduc și poartă numele strălucitului nostru înaintaș, o face astăzi generoasei noastre gazde – Academia de Științe a Moldovei.

Vă mulțumesc pentru atenție!

Discurs rostit în cadrul Conferinței "Nicolae Titulescu (1882–1941)". Chișinău, 16 iunie 2011